

עת צרה היא ליעקב

Shiur# 438 | Oct 14th 2023

Riddles of the Week

רש"י פרשת בראשית פרק ב פסוק ב

ויכל אלהים ביום השביעי. רבי שמעון אומרנ בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו צריך להוסיף מחול על הקודש, הקדוש ברוך הוא שיודע עתיו ורגעיו נכנס בוס כחוט השערה ונראה כאלו כלה בו ביום. דבר אחר מה היה העולם חסר, מנוחה באת שבת באת מנוחה, כלתה ונגמרה המלאכה:

ר"ן (על הרי"ף) מסכת ביצה דף טז עמוד ב

דאכלו ושתו עד שחשיכה גרסי' ולא גרסי' משחשיכ' ולא עד שחשיכה ממש דאי הכי הרי מכניסין עצמן לספק יוה"כ עצמו אלא סמוך לחשיכה קאמר וכ"ת א"כ אמאי נימחי בהו והא על כרחין מוסיפין קצת דאי אפשר לצמצם תרצו דמכאן דתוספות עינוי של יוה"כ יש לו שיעור אלא דלא ידעינן ליה ולי נראה כיון שצותה תורה תוספות צריך להוסיף מחול על הקדש אי זה [זמן] חוץ מן הזמן שהוא נזהר בו מן הספק שאם לא כן לא היה צריך להזהיר על תוספות וזה על דעת מי שסובר דמאי דאמרי' דספקא דאורייתא לחומרא מדאורייתא היא:

Rabbi Shmuel Fuerst

פתחי תשובה יורה דעה סימן קנז ס"ק טו

כשבע בן בכרי עבה"ט של הרב מהרי"ט ז"ל ומ"ש בשם מהר"ם רקנטי אם אמר השר לישראל הנח לי לקצוץ אבר א' שאינך מת ממנו ובאם לא אמית את ישראל חבירך כו' ע' (בתשובת הרדב"ז ח"ג סימן תרכ"ז) שנשאל על ענין זה והשיב שאינו מחוייב זולת ממדת חסידות. אולם אם יש ספק סכנת נפשות הרי זה חסיד שוטה דספיקא דידיה עדיף מודאי דחבריה ע"ש ועיין בספר אגודת אזוב דף ג' ע"ג ובהשמטות לדף ל"ח ובסוף הספר מ"ש בזה ועיין בתשובת יד אליהו סימן מ"ג:

רמב"ם הלכות מלכים פרק ו הלכה ז

כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לבורח ולכל מי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה מפי השמועה למדו שבכך צוהו.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף יא עמוד א

אמר ריש לקיש: אסור לאדם לשמש מטתו בשני רעבון, שנאמר וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב. תנא: חסוכי בנים משמשין מטותיהן בשני רעבון. תנו רבנן: בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם, ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הצבור - אל יראה בנחמת צבור. תניא אידך: בזמן שהצבור שרוי בצער אל יאמר אדם: אלך לביתי ואוכל ואשתה, ושלום עליך, נפשי, ואם עושה כן - עליו הכתוב אומר: והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות, מה כתיב בתריה - ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתון.

רמב"ם הלכות תשובה פרק ג הלכה יא

הפורש מדרכי צבור ואף על פי שלא עבר עבירות אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצות בכללן ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא, העושה עבירות ביד רמה כיהויקים בין שעשה קלות בין שעשה חמורות אין לו חלק לעולם הבא, וזהו הנקרא מגלה פנים בתורה מפני שהעז מצחו וגילה פניו ולא בוש מדברי תורה.

תלמוד בבלי מסכת יומא דף כג עמוד א-ב

מעשה שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש. ת"ר מעשה בשני כהנים שהיו שניהן שוין ורצין ועולין בכבש, קדם אחד מהן לתוך ארבע אמות של חבירו נטל סכין ותקע לו בלבו. עמד רבי צדוק על מעלות האולם ואמר אחינו בית ישראל שמעו הרי הוא אומר כי ימצא חלל באדמה ויצאו זקניך ושפטיך, אנו על מי להביא עגלה ערופה על העיר או על העזרות געו כל העם בבכיה. בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר. אמר הרי הוא כפרתכם ועדיין בני מפרפר, ולא נטמאה סכין. ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים. וכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלים פה לפה וכו'. בא אביו של תינוק ומצאו כשהוא מפרפר, אמר הרי הוא כפרתכם ועדיין בני קיים כו' ללמדך שקשה עליהם טהרת כלים יותר משפיכות דמים, איבעיא להו שפיכות דמים הוא דזל, אבל טהרת כלים כדקיימא קיימא, או"ד שפיכות דמים כדקיימא קיימא אבל טהרת כלים היא דחמירא. ת"ש מדקא נסיב לה תלמודא וגם דם נקי שפך מנשה ש"מ שפיכות דמים הוא דזל, וטהרת כלים כדקיימא קיימא.

אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת (דברים ל"א י"ג-י"ז). ויש לדקדק למה כפל עוד ובניהם, הרי הוא בכלל והטף. ויש לומר, דאמרינן אנשים באים ללמוד ונשים לשמוע, אבל הבנים צריך להתחנך ליראה את ה' כדי שיקיימו המצוות אם יגדלו, אבל לפי זה למה הקדים למען ישמעו אחר שהקדים שהבנים באים כדי לעשות בתורת חנוך.

ויש לפרש, דאמרינן בחגיגה דף ג' (ע"א), תנו רבנן, מעשה ברבי יוחנן בן ברוקה ורבי אלעזר בן חסמא שהלכו להקביל את פני רבי יהושע בפקיעין, אמר להם מה חידוש בבית המדרש היום וגו', שבת של מי היתה, שבת של רבי אלעזר בן עזריה היתה, ובמה היתה הגדה היום, אמרו לו בפרשת הקהל, ומה דרש בה, הקהל את העם אנשים והנשים והטף, אם אנשים באים ללמוד ונשים באים לשמוע טף למה באים כדי להקביל שכר למביאייהם, אמר להם מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני, עד כאן. וקשה למה שמח מאוד בדרשה זו, ובפרט לאותן גרסאות¹ שגורסין היתה לי בידכם. ויש לבאר דכפי שמבואר בברכות דף כ"ז (ע"ג) רבי יהושע היה גורם שנתמנה רבי אלעזר בן עזריה, ולכן נעשה גם לרבי יהושע שכר ממה שדרש רבי אלעזר בן עזריה בטוב, ולזה שמח ואמר מרגלית טובה שאנכי הייתי הגורם שהיא בידכם בקשתם לאבדה ממני.

ולבן גדול גם כן שכר הנשים שמביאים בניהם לתורה וליראה, ועל כן הקדים נשים, ונותן טעם, ובניהם גם כן ישמעו בתחילה מאמותיהן ואחר כך ילמדו מאביהן אופן קיום המצוות.

בבראשית רבה (י"א מ') להיות סניגור בעדינו לפני מלך מלכי המלכים, והשבת יוצאת ובאה לפני כסא כבודו, כדכתיב ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם (שמות ל"א י"ז), ובזכות שישראל משמרים השבת כראוי הקב"ה מוחל עונותיהם, אבל כל זה דוקא כל זמן שישראל מקיימין את השבת, אבל כשאין משמרים את בת זוגם כראוי ואדרכא מחללין את כבודה ברבים (בפרהסיא) איך תעשה השבת סניגור להצדיק משפטינו, הלא תעשה קטיגור.

ועל כן כשרז"ל אסרו לתקוע בשבת הוי כדי להרחיק מחילול שבת משום גזירה שמא יעבירו ד' אמות ברשות הרבים (עי' ר"ה כ"ט:), אבל מי שמחלל כל השנה את השבת בטלטול הלא אז לא לבד שלא נעשה סניגור לפנינו אלא אחרי שלא איערבב שטן שוב צריכים לדאוג לדברי רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה מריעין לה בסופה.

ולבן בפרט בשנים כאלו² שראש השנה חל בשבת נתאמץ בתשובה בלי הפסק, כי המופלא ממנו בל נדע ובמכוסה ממנו בל נשאל, ומי יודע אחרית השנה אם טוב ואם רע הוא, וכבר אמרינן בראש השנה דף ט"ז (ע"ג) כל שנה שאין תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה.

ובן משה רבינו אחרי שכלה לכתוב הספר תורה ונתנה אל הכהנים בני לוי צוה לפני מותו לאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה וכו', הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגרך אשר בשעריך למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה'

ז. בשנת תרל"ב (בה דרש רבינו דרשה זו) חל יום א' דר"ה בשבת.

ח. עי' עיני יעקב.

ג' מצות אלו דוקא יש לבאר, דאמרינן (שנועים י"ח:) המקיימת מצות נדה כראוי הויין לה בנים בעלי הוראה, אם כן שמירת נדה גורם שתפריש ממנה חלק שהוא העובר קודש לה' כמו החלה מהעיסה, והאם מלמדת אותו בתחילה דוגמת הדלקת הנר, כי נר מצוה ותורה אור (משליו' כ"ג), וזהו שאמרה חנה אחר שקיימתי המצות בפועל ראויין לי בנים לקיימם בהם ולהדריכם באורח חיים. ומה שייחסה לג' בדקי מיתה י"ל, מפני שאמרה שמא מפני זה אין אתה נותן לי בנים כדי שלא אהיה בסכנה למות בשעת לידה, לכן פרטה הלא קיימתי הג' מצות שנשים מתות עליהן בשעת לידה (עי' שנת ל"ב), ועל כן לא אירא.

וּגַם האנשים יש להוכיח ובפרט בטלטול שבת בדרשת רבי יצחק שאמרנו למעלה כל שנה שלא תוקעין לה בתחלתה מריעין לה בסופה, והנה התוס' (ד"ה שאין) כתבו בשם בה"ג, לאו דמיקלע בשבתא אלא דמתיליד אונסא, עכ"ל. אבל בודאי דזה לא מיירי רק במי ששומר שבת בכל אופניו, ובפרט בטלטול, דלמי שלא שומר איסור הוצאה הלא עבורו גם לא חל טעם הגזירה, ואם כן הוי סתירה, וצריך לירא שאחרי שלא תוקעין לו בתחילת השנה מריעין לו בסופו, וגם על זה נאמר למה אירע בימי רע עון עקבי יסובני.

וְאִתָּא במדרש (שבארנו באופן אחר בפרשת וילך (עמ' טע"ט)), יצא קין שמח, אמר לו אדם הראשון מה נעשה בדינך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון לטפח על פניו, אמר כך היא כחה של תשובה ולא הייתי יודע, מיד עמד לזמר מזמור שיר ליום השבת. וי"ל איך שייך מזמור שיר ליום השבת לכאן, ועוד מה לשון

וּנְפַתַח בתוכחת הנשים, למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני (מהליס מ"ט ו', ע"י ע"ו י"ח.), ומי יתן לי שומע לי, ובפרט במצות שנתקדשו בהם לבד, כמו שער הראש ומקוה, ואקרא בגרון^ט שמאריך אבל אינו חזק אל אחשוך כשופר שחזק אבל אינו מאריך, ארים קולי להגד לעמי פשעם ולבית יעקב (כה תאמר לבית יעקב (שמות י"ט ג') ואמר המדרש (שמו"ר כ"ט ז') בית יעקב אלו הנשים) חטאתם, ואותי יום יום ידרושון ודעת דרכי יחפצון כגוי אשר צדקה עשה ומשפט אלקיו לא עזב ישאלוני משפטי צדק קרבת אלקים יחפצון, ולמה לא אדבר תוכחה אחרי שרגילים לחפון דבר ה', ומשל לרועה שמחניף לשה השכורה והחלאה ואינו מוצא לה מזור ותרופה, ומה יועילו להצאן כל אלה אם לא יתפשם ויחזקם.

וְחָנָה בעת מרת נפשה ובשפכה לבה בתפילה לפני ה' בשלה אמרה אם ראה תראה בעני אמתך וזכרתני ולא תשכח את אמתך ונתת לאמתך זרע אנשים וכו' (ש"ס א' י"ב), ודרשינן בברכות פרק ה' (דף ל"ב:), אמר (ר"א) [רבי יוסי ברבי חנינא], שלש אמתות הללו למה, אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו של עולם שלש בדקי מיתה בראת באשה, נדה חלה הדלקה, כלום עברתי על אחד מהן. והא דמיחס דרשה זו לאמתך י"ל, דבג' מצות האשה נוהגת כאמה, נדה, אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך (מהליס קכ"ט ג'), ואמרו רז"ל אימתי האשה כגפן פוריה כשהיא צנועה בירכתי הבית, ואז היא כשפחה, אבל בכל עת נקראה עקרת הבית. גלגול עיסה הוא מעשה שפחה, וכן הדלקת הנר. אכן אחרי שהאשה עשתה כל אלה לכבוד הקב"ה היא אמה של הקב"ה, ולכן אמרה חנה 'אמתך', ומה שפרטה

ט. ע"פ ישעיה נ"ח א'-ב'.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כא עמוד ב

בסורא הוות דברתא, בשיבבותיה דרב לא הוות דברתא. סברו מיניה משום זכותיה דרב דנפיש. איתחזי להו בחילמא: רב דנפישא זכותיה טובא, הא מילתא זוטרא ליה לרב. אלא משום ההוא גברא, דשייל מרא וזבילא לקבורה. בדרוקרת הוות דליקתא, ובשיבבותיה דרב הונא לא הוות דליקתא. סבור מינה בזכותא דרב הונא דנפיש. איתחזי להו בחילמא: האי זוטרא ליה לרב הונא, אלא משום ההיא איתתא דמחממת תנורא, ומשיילי לשיבבותיה.

ענה"ת

אחרי

הגר"א

וזה סוד משיח **בן יוסף** בכור שורו הדר לו כו' שיכבוש את השור ומשיח **בן דוד** עני ורוכב על חמור (זכריה ט) וזהו בכור **שור** שהוא בכור כנ"ל, וכן משיח **בן יוסף** יקדום למשיח **בן דוד**. וזהו סוד בני הזונות (מ"א ג) שאחד היה חי ואחד מת ואמר שלמה גזורו אל ארץ גזרה ונתבסמו אז, וז"ס ועל חרבך תחיה שהוא אומנות קין, ומשמני הארץ יהיה מושבך ונחש עפר לחמו ולא ארץ עלאה של יעקב כמ"ש בזוהר (ח"ב קמג ע"ב). אבל יעקב והכשבים הפריד יעקב סוד הצמר קרבנו של הכל שתיקן אבל עשו איש שעיר, ולעתיד יתוקן קין ואז פארי פשתים ילכשו כו' (יחזקאל מד).

דעת חתם סופר עמוד קיב

אחז"ל ת"ח מרבים שלום בעולם, הכוונה הנכונה בזה דהנה כל המדות נבראו מאת הבורא ית"ש, מדות הבושה והעזות, מדות הגאווה והענוה, מדות השלום והמחלוקת, וא"א לעולם בלי מדות האלו שתעקר מדה א' מכל וכל, אך ראוי להשתמש בהם במקומות הראויים, והנה המחלוקות נאה ויאה לעוסקים בתורה ופלפולה, זה יאמר לפי שכלו וזה לפי שכלו עד כי יכריח א' את חברו להעמידו על האמת כמחלוקת שמאי והלל, ועי"ז לא יהא כח לשטן לגרום מחלוקת בעולם [כי כבר יש מחלוקת בעולם ע"י מחלוקות בתורה], ועד"ז מרבים שלום בעולם שמחלוקותם גורם הסתלקות אחיזת השטן, אמנם בשעה שמתעצלים מלעסוק בתורה ופלפולה ושלום ביניהם אז השטן מתגרה להרבות מחלוקת, כי א"א לעולם בלא מדה זאת, וכיון שלא תמצא בקדושה ע"כ תמצא בטומאה.

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מט עמוד ב

י' קבים זנות ירדו לעולם, תשעה נטלה ערביא כו'.

רש"י פרשת שמות פרק ב פסוק יא

וירא בסבלתם - נתן עיניו ולבו להיות מיצר עליהם:

רש"י פרשת ויחי פרק מז פסוק כח

ויחי יעקב - למה פרשה זו סתומה לפי שכיון שנפטר יעקב אבינו נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד שהתחילו לשעבדם.

רש"י פרשת שמות פרק ב פסוק כה

ידע אלהים - נתן עליהם לב ולא העלים עיניו:

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ה

ומה שדרשו בספרי (עקב) ולעבדו זה התלמוד ד"א זו תפלה אסמכתא היא או לומר שמכלל העבודה שנלמוד תורה ושתפלה אליו בעת הצרות ותהיינה עיניו ולבנו אליו לבדו כעני עבדים אל יד אדוניהם. וזה כענין שכתוב (בהעלותך י) וכי תבאו מלחמה בארצכם על הצר הצורר אתכם והרעותם בחצוצרות ומזכרתם לפני י"י אלהיכם והיא מצוה על כל צרה וצרה שתבא על הצבור לצעוק לפניו בתפלה ובתרועה והוא הענין שבאר שלמה ע"ה כמו שכתוב (מ"א ח דה"ב ו) בהעצר השמים ולא יהיה מטר וכתוב רעב כי יהיה דבר כי יהיה שדפון ירקון ארבה חסיל כי יהיה כי יצר לו אויבו בארץ שעריו כל נגע כל מחלה כל תפלה כל תחנה אשר יהיה לכל האדם לכל עמך ישראל אשר ידעו איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה.

ספר החינוך פרשת עקב מצוה תלג

ואולם אין לנו בתורה בזאת המצוה זמן קבוע לעשותה, ומפני כן מספקים רבותינו בענין, הרמב"ם ז"ל כתב בחבורו הגדול [פ"א מתפלה ה"ב] שמצוה היא להתפלל בכל יום. והרמב"ן ז"ל [בהשגותיו לספר המצוות מ"ע ה'] תפש עליו ואמר שהתורה לא ציותנו להתפלל בכל יום וגם לא בכל שבוע ולא תיחד זמן בדבר כלל, ותמיד יאמרו זכרונם לברכה תפלה דרבנן, והוא כמספק יאמר שהמצוה היא להתפלל ולצעוק לפני האל ברוך הוא בעת הצרה.

כְּצִפּוֹר נִמְלָטָה מִפֶּחַ יוֹקְשִׁים הַפֶּחַ נִשְׁבַּר וְאַנְחָנוּ
נִמְלָטָנוּ: הַ עֲזָרְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה עֲשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:

עץ הדעת טוב

אלקים. ושם כתיב בראשית וכו' בשביל ישראל שנקראו ראשית¹⁶ לכן ברא אלקים את השמים ואת הארץ. ומפני זה היה בהכרח שעתה יגאלנו ממצרים. ולכן בשתי מצות אלו לבד פסח ומילה הספיק לשיעזרנו ויגאלנו ממצרים. כדי שמשם נלך אל הר סיני ונקבל שם התורה שגם היא נקראת ראשית¹⁷ וגם לסיבתה נבראו שמים וארץ. והוצרכו ישראל הנקראים ראשית לקבל התורה שנקראת ראשית:

קכד (א) שיר המעלות לולי ד' שהיה לנו וכו'.
כבר ידעת כי הגליות אינם אלא ד'.

בבל ומדי ויון ואדום. אבל עוד עתידין ישראל להיות באחרית הימים בגלות ישמעאל כנזכר בפרקי ר' אליעזר¹⁸ ובמדרשי רז"ל¹⁹ ובס' הזוהר סוף פרשת לך לך ובענין משא דומה²⁰ וכו'. ושם בפרשת לך לך אמר כי ישמעאל להיותו בן אברהם ונימול נקרא (בראשית טז, יב) פרא אדם ולא אדם גמור מפני שמל ולא פרע²¹. אבל שאר ד' הגליות הן משולות אל החיות כנזכר בספר דניאל²².

והנה דוד ע"ה נתנבא ברוח הקודש במזמור זה כל מה שישראל עתידין להיות בגלות הנזכרת. והנה בהיות ישראל בגליות הארבעה הם עתידין לומר לולי ד' שהיה לנו נא. כלומר עתה בד' גליות אלו היינו אובדין לגמרי כמו שכתוב אחר כך אזי חיים בלעונו וכו' וסרס את המקרא כאילו אמר ישראל לולי ד' שהיה לנו נא. רוצה לומר עתה באלו הד' מלכיות. אבל עוד יש גלות חמישי אחרון לכולם וקשה מכולם. והוא גלות ישמעאל הנקראת פרא אדם כנ"ל ואינו נמשל אל החיות. ואז יאמרו

הגאולה. כי עד שנקרע להם הים עדיין היו יראים פן יחזרו לשעבודן של מצרים. ועתה אחר שנקרע להם האמינו באמת כי כבר נגאלו לגמרי מיד מצרים. וזהו שכתוב ברוך ד' שלא נתננו טרף לשניהם של מצריים כי כבר היינו בין שניהם ממש כמין הטרפה שאינה יכולה עוד לחיות. וזה על ידי הכשפים שלהם שעשו לשלא יצא שום עבד לחירות. והיית נמשלת נפשנו אל הצפור הקטנה בלי שום כח הנתונה תוך פח המוקשים הם הכשפים הנזכרים. אשר השי"ת שיבר פח הכשפים ההם על ידי "פח" אחר שהוא בגימטריא ב' פעמים "דם דם" והם זכות דם פסח ודם מילה¹⁵ כמו שנאמר (יחזקאל טז, ו) בדמיך חיי. ואז בליל פסח על ידי (שמות יב, כג) ועבר ד' וכו' וראה את הדם הכלול משני הדמים שהם בגימטריא "פח". ואז הפח של כשפי מצרים נשבר ואנחנו אז נמלטנו ממחרת הפסח ויצאנו משם. כי הקדוש ב"ה היפך פח שני הדמים הנזכרים על ראש מצרים כמו שנאמר (במדבר לג, ד) ומצרים מקברים וכו' והיו עסוקים במיתיהם ואז אנחנו נמלטנו משם:

(ח) עזרנו וכו'. אף על פי שלא היו בידינו שום מצות כי אם ב' מצות שני הדמים הנזכרים. עם כל זה עיקר עזרתנו לשנגאל משם היתה על ידי שם "אלקים" הנקרא "שם ד'". כי שם ההוי"ה עצמה היא שם העצם. ושם אלקים הוא כנויו. כי כן "אלקים" בגימטריא "כנוי". ולזה לא אמר עזרנו בד' אלא בשם ד'. הוא אלקים הנקרא שמו של שם ההוי"ה שהוא העצמות כגודע. והנה שם אלקים זה הוא העושה שמים וארץ כגודע כי בכל מעשה שמים וארץ בשבעה ימי בראשית לא נעשה אלא בשם

15. עיין שמות רבה יז, ג. 16. ילקו"ש בראשית ב; תנחומא בראשית ג ד"ה 'אמר ר' יהודה'. 17. בר"ר א, א. 18. "והנה אימה... אימה זו מלכות אדום... 'חשכה' זו מלכות יון... 'גדולה' זו מלכות פרס ומדי... 'נופלת' זו מלכות בבל... 'עליו' אלו ישמעאלים שעליהם בן דוד יצמח" (פרקי דרבי אליעזר פרק כז). 19. ילקו"ש פר' לך-לך רמז עז: "עגלה משלשת' זו מלכות אדום... 'עז משלשת' זו מלכות יון... 'ואיל משלש' זו מלכות מדי ופרס... 'ותור' אלו בני ישמעאל"; איכ"ר פר' א ד"ה 'נשקד עול': "ישתרגו עשאן עלי סריגות סריגות הביא אותן עלי מכופלות ככל וכשדים, מדי ופרס, יון ומקדון, אדום וישמעאל". 20. זוהר ויקרא כב ע"א. 21. זוהר שמות פו ע"א. 22. דניאל ז, טו-כח.

עץ הדעת טוב

נפשנו המים הזדונים הם שאר האומות הנקראים מים הזדונים כנוזכר בספר הזוהר פרשת פנחס²⁵ ופרשת ויקרא בענין נסוך המים שבחג²⁶. והנה כל כוונתם היתה להמיר דת ישראל שלא יעסקו בתורה ולא יקיימו המצות כנודע בזמני השמד חס ושלום. והנה זה היא נחלה לנפשנו לא לגופנו. כי לא היתה כוונתם אלא על הנפשות לבד להוציאם מן הדת. אלא שמזה היה נמשך לנו היזק אל גופנו שהיו הורגים אותנו כשלא רצינו להמיר דתינו. ועל ידי כך אדרבה הקדוש ב"ה היה מרחם עלינו. וזהו שכתוב ברוך ד' שלא נתננו טרף לשניהם. וכמעשה דדניאל על התפלה ודחנניה מישאל ועזריה על דלא פלחו לצלמא וכאלה רבים בצדיקים פרטיים. ואף גם בכללות ישראל לא עזבנו הוא יתברך ולא נתננו טרף לשניהם והננו קיימים. יען ראה כי כוונתם להעבירנו על תורתו ומצותיו ותקנתו קלקלתו. ומה שביקשו לטרוף נפשנו ולהמיתם בסוד הרשעים בחייהם קרויין מתים לא נתננו טרף לשניהם. מה שאין כן בגלות ישמעאל שהם רוצים להרוג נפשות וגופות ולכלות הממון של ישראל ולבולעם חיים ולא להשאיר להם שורש וענף. גם ירמוז אל המים הזדונים הטמאים שהיו מזין כומרי אדום על ישראל והיו ממירין אותם על כרחם באונס. וזהו אומרו אזי עבר על נפשנו כי לא העברנום אנחנו מרצוננו. ולכן כיון שאנוסים היינו ריחם ד' יתברך ולא נתננו טרופים בין שניהם לעולם. כי אחר שכבר טרפו אותנו בידיהם כנוזכר. אמנם לא גמרו לטרוף אותם גם בין שניהם. כי אז לא היתה לנו תקוה חס ושלום. וזהו ענין האנוסים "מספרד" "ומפורטוגאל" שחזרו לדת ישראל לאלפים ולרבבות ויצאו מתחת ידם ולא נשארו גוים אבודים ביניהם תודות לד'.

מה שכתבנו בגלות ישמעאל שעתידין להצר את ישראל צרות קשות ומשונות לא נראו כמותם כנ"ל בשם רבותינו ז"ל שלכן נקרא שמו ישמעאל. ואם כן אנחנו לא נדע מה נעשה. ואין לנו תקוה אחרת זולתי שנבטח

ישראל באופן אחר. והוא לולי ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם. כי להיותו אדם לסיבת היותו בן אברהם ויש לו זכות אבות כמו שמצינו שאמר (בראשית יו, יח) לו ישמעאל יחיה לפניך. וגם יש לו זכות המילה. כי גם לסיבה זו נקראת אדם ולכן גלותו תקיפה משאר ד' מלכיות. וכמו שאמרו רז"ל²³ כי לכן נקרא ישמעאל על שעתידין ישראל לצעוק צעקות גדולות בימי גלותו ואז ישמעם אל ויענם. ולפי ששאר האומות תמיד היתה בהם ממשלה על שאר אומות ולא כן ישמעאל שתמיד היו ערביים שוכני אהלים ומדברות ואין להם עסק עם זולתם. אלא נמשלים ללסטים היוצאים ומקפחים בני אדם וחוזרין לאהליהם וכמו שכתוב והוא יהיה פרא אדם ידו בכל וכו' ואחר כך עתידין למלוך על העולם ועל ישראל. לזה אמר בקום עלינו על דרך מה שנתבאר בספר הזוהר²⁴ על פסוק (שמות א, ח) ויקם מלך חדש דבקדמיתא הוה שפיל מכל אומיא והשתא קם למלוכה. וביאר את אשר יאמרו אז ישראל בגלות ישמעאל שקם הערבי ההוא נביאם משפלות גדול לרום מעלות כנודע.

וזה אשר יאמרו אז לולי ד' שהיה לנו בקום עלינו אדם שהוא ישמעאל. אזי חיים בלעונו וכו' כלומר אזי בזמן זה הגלות הה' הוא משונה מכל מה שעבר. כי אז חיים היו רוצים לבלוע אותנו על דרך (בראשית מא, כד) ותבלען השבלים וכו' ולא נודע כי באו אל קרבנה וכו' כי חס ושלום בחרות אפם בנו רצונם למחות שם ישראל מתחת השמים כדמיון הדבר הבלוע שאין מציאותו נודע כלל וכאילו לא היה כנוזכר. וזהו אומרו אזי חיים בלעונו וכו'. מה שאין כן בד' גליות הראשונות אשר אזי המים שטפנו וכו'. כי גלותם יותר קל והיינו אז דומים למי ששטפוהו המים וגופו קיים ולא נבלע לגמרי. כי אז הנחלה והכאב לא עבר אלא על נפשנו ולא על הגוף מה שאין כן בגלות ישמעאל אשר בלעונו חיים בהיותנו בגוף ונפש מחוברים יחד. וביאר מהו ענין ההפרש הזה ואיך תחלה לא היה הנחלה והצער אלא על נפשנו ולא לגופנו. ואמר אזי עבר על

23. פרקי דר"א לא. 24. זוהר שמות ז ע"א. 25. זוהר ח"ג פר' פנחס רעיא מהימנא רמו ע"ב. 26. ל"מ בויקרא, אלא

קכה א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת הַבְּטָחִים בִּיהוָה כְּהַר צִיּוֹן לֹא יִמוּט לְעוֹלָם יֵשֵׁב: ב יְרוּשָׁלַם הָרִים סָבִיב לָהּ וַיהוָה סָבִיב לְעַמּוֹ מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם: ג כִּי לֹא יָנוּחַ שֹׁכֵן הָרָשָׁע עַל גֹּרֵל הַצַּדִּיקִים לְמַעַן לֹא יִשְׁלַחוּ הַצַּדִּיקִים בְּעוֹלָתָהּ יְדִיהֶם: ד הֵיטִיבָה יְהוָה לְטוֹבִים וְלִישָׁרִים בְּלִבּוֹתָם: ה וְהַמַּטִּים עֶקְלָקְלוֹתָם יוֹלִיכֶם יְהוָה אֶת פְּעָלֵי הָאוֹן שָׁלוֹם עַל יִשְׂרָאֵל:

קכו א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת בְּשׁוּב יְהוָה אֶת שִׁיבַת צִיּוֹן הָיִינוּ כְּחַלְמִים: ב אֲזִי יִמְלֵא שְׁחוֹק פִּינוּ וְלִשׁוֹנֵנוּ רִנָּה אֲזִי יֹאמְרוּ בְּגוֹיִם הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִם אֱלֹהֵי: ג הַגְּדִיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת עִמָּנוּ הָיִינוּ שְׂמֵחִים: ד שׁוּבָה יְהוָה אֶת שְׁבוֹתֵנוּ

עץ הדעת טוב

בשמו הגדול יתברך שיושיענו מידם. וזהו אומרו עזרנו בשם ד' וכו'. כלומר סיבת בטחוננו בו יתברך הוא. לפי שהוא אשר עשה את השמים ואת הארץ. ונודע כי לא בראם אלא בשביל ישראל שיקיימו את התורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על (בראשית א, א) בראשית ברא וכו' בשביל התורה

בח"א פר' נח סג ע"ב סד ע"א. 27. בר"ר א, א. 28. ילקו"ש בראשית ב; תנחומא בראשית ג ד"ה 'אמר ר' יהודה'.

שפת אמת

קכה (ד) הטיבה ה' לטובים מי שטוב באמת. וגם לישרים בלבותם שרצונם להיות טוב ולבו מתגעגע לזה להיות ישר. והמטים עקלקלותם מזה שלפעמים במעשה מטה מדרך הטוב וזה המעקל דרכיו מלהיות דבוק בהש"י. זה יוליכם ה' את פועלי האון מי שרצונו להיות רע והם הפושעים

1. ילקו"ש ירמיה רצט. 2. קידושין מ ע"א.